

CE SE MAI POATE SPUNE DUPĂ MAX BLECHER?

Ce ne mai spune astăzi o carte publicată în urmă cu mai bine de șaptezeci de ani?! Dar cu o sută?! Iată o întrebare pe care, într-un fel sau altul, ne-o punem adesea în legătură mai ales cu cărțile care ocupau cândva primul raft al bibliotecii criticilor sau cititorilor comuni. Adesea tot încercăm să justificăm o valoare intrată cumva în desuetudine sau vestejită cu totul, acceptând cu greu că gustul (profesionist sau amator) s-a înșelat. Uneori, chiar când e vorba de capodopera vreunui scriitor apreciat, nu putem să nu constatăm că ea se datează, fără să mai spună ceva real, puternic, adevărat. Fără să mai tulbure, să emoționeze.

Cazul lui Blecher este exact invers. Considerat minor între războaie, o anchetă de acum câțiva ani îl situa undeva în fruntea prozei românești. Pentru vreun critic de-atunci, situarea lui alături doar de Rebreanu sau Camil Petrescu ar fi părut o aiureală. Nu-i vorbă, între războaie, Camil Petrescu însuși era persiflat prin comparație cu celălalt Petrescu, Cezar. Când Mircea Eliade a aflat, prin anii '60, că Bacovia este considerat un mare poet, că stă alături de Bлага, Arghezi sau Barbu, i s-a părut o bizarerie de neexplicat.

Max Blecher? Acel scriitor, singular în literatura română, care și-a scris opera dintr-un sarcofag de ghips, mort la numai 29 de ani după o suferință de un deceniu, după ce corespondase cu André Breton, Gide, sau Heidegger și nu publicase decît o singură carte, un roman liric, fără structură, cu un titlu aparent anodin, *Întîmplări din irealitatea imediată*. Ce carte, totuși! Tipărită cu ajutorul lui Geo Bogza, a provocat admirația cîtorva condeie critice, un Pompiliu Constantinescu, un Eugen Ionescu, dar nu mai mult. O citesc într-o ediție scoasă la Editura Limes, din nefericire cu prea multe neglijențe tipografice, unele aproape jignitoare, care mai cuprinde celelalte scrieri epice ale lui Blecher, *Inimi cicatrizate și Vizuina luminată*. La drept vorbind, prețuit de scriitorii din anii 80 și de după aceea (îl simți în proza lui Cărtărescu, la Simona Popescu sau, mai nou, chiar la cîțiva dintre ultimii debutanți), abia de va fi fost reeditat de cîteva ori și abia de se vor fi scris cîteva studii, nu-i vorbă, unele de profunzime. Cum să nu fii dezamăgit să vezi cum spiritul secolului, revelat (și nu greșesc folosind acest cuvînt) de mai bine de jumătate de secol în urmă, nu ia contact cu sine decît la un nivel de elită, că inerțiile sînt uriașe, că o carte tulburătoare nu are loc în manualele școlare care fac, totuși, și educație estetică?

Utilă, poate, o expunere a spectacolului receptării, căci au fost invocate pe rînd antenticismul, absurdul, existențialismul, suprarealismul, Sartre, Dali, Kafka, Bruno Schultz; o carte (de reținut, recitit!), semnată de Iulian Băicuș, se numește *Max Blecher – Un arlechin pe marginea neantului*. Am uneori sentimentul că, tratat cu răceala cu care el însuși vedea obiectele din jur, pîna într-atît încît ele căpătau o identitate stranie, cuvintele

acestea nu mai spun mare lucru, adresându-se mai mult specialiștilor, mulți dintre ei parcă lipsiți de organul înfiorării. Niște medici care dau, în cel mai bun caz, diagnostice. Citesc, iată, dintr-un critic cu autoritate: „El este, neîndoielnic, un expresionist, cu doza de naturalism obligatorie, și un suprarealist inspirat de *Nadja* lui Butor (referința apare, tot târziu, la Sașa Pană, care i-a reeditat opera în 1971), fără a-i ignora un existențialism hrănit de Kierkegaard și Blake, care i-a indus în eroare pe partizanii autenticității din anii '30". Sigur, este o bună înscriere a lui Blecher în contexte, dar unde e Blecher? Scriu, așadar, cu un sentiment puternic de neputință, revoltă și aproape exasperare. Un mare scriitor care va trece și pe lângă noi fără să ne atingă prea mult, pe care, totuși, abia de-l știm. E suficientă aprecierea criticilor (cît de adevărată, totuși, de onestă, de lipsită de conformism?) și a cîtorva scriitori, care și-l asumă ca spirit tutelar?

Întîmplările din irealitatea imediată, o carte a privirii și a „vagabondajului fără sfîrșit”, care explorează realitatea pînă la o proiecta în coordonate halucinante, așa încît subiectul și obiectele articulează un spațiu absurd, în care conștiința își percepe propria stranietate și deopotrivă pe a lumii. O stranietate care generează frică și beatitudine, frenezie, voluptate a simțurilor și deopotrivă angoasă a pierderii identității. Într-o scrisoare către Sașa Pană, invocată adesea, Blecher mărturisea: „Irealitatea și ilogismul nu mai sînt de mult pentru mine vagi probleme de speculație intelectuală: eu trăiesc această irealitate și evenimentele ei fantastice. [...] Idealul scrisului ar fi pentru mine transpunerea în literatură a înaltei tensiuni care se degajă din pictura lui Salvador Dali. Iată

ce-aș vrea să realizez: demența aceea la rece, perfect lizibilă și esențială”. Ce altă caracterizare mai bună a propriei scriituri, sau, mai exact, a ființei angajate în scriitură decît cuvintele din urmă? Căci a înregistra mișcările indefinite ale sinelui și cu acuitate obiectele din jur sau întîmplările oarecare, anodine, dintr-un tîrg periferic, înseamnă a descompune lumea în fragmente, a percepe ilogicul coerenței (din moment ce nu există sens care să ordoneze logic faptele), a simți lipsa de miez a lucrurilor, a le vedea mecanicitatea de carnaval. În fapt, o carte despre felul cum identitatea se nutrește din propriul hău, fără ca vreun strigăt disperat să poată țîșni pentru a marca angoasa. În realitate, angoasa se stinge în melancolie încă înainte de a se manifesta, iar melancolia adună în ea un fel de fascinație vicioasă a lipsei de sens, a măștilor, a teatrului, a golului existențial. Altfel spus, a lipsei de ființă. O fascinație lucidă, care-și refuză patetismul.

Îl poți citi pe Blecher pur și simplu pentru felul lui de a pătrunde în taina lucrurilor printr-o elaborare care atinge zone fragile și indicibile ale prezenței. Iată: „Era în toate astea un fel de melancolie de a exista și un fel de chin organizat normal în limitele vieții mele de copil. // Cu timpul crizele dispărură de la sine însă nu fără a lăsa în mine pentru totdeauna amintirea lor puternică. // Cînd intrai în adolescență nu mai avui crize, dar starea aceea crepusculară care le preceda și sentimentul profunde inutilități a lumii, care le urma, deveniră oarecum starea mea naturală. // Inutilitatea umplu scobiturile lumii ca un lichid ce s-ar fi răspîndit în toate direcțiile, iar cerul deasupra mea, cerul veșnic corect, absurd și nedefinit, căpătă culoarea proprie a disperării. // În inutilitatea aceasta care mă înconjoară

și sub cerul acesta pe veci blestemat umblu încă și azi”. Fragmente întregi pot fi citite pentru voluptatea secretă care pătrunde în țesătura migăloasă a cuvintelor, pentru muzica pe care o degajă un text construit din senzații cizelate, ascuțite, vii, chinuitoare precum un drog. E ca și cum în corpul textului ar pătrunde materialitatea însăși a lumii, dar o materialitate difuză, asemenea aceleia a visului, o materialitate care nu face decât să dea și mai acut sentimentul iluziei, al aparenței. De aici starea de beatitudine întemeiată, în fapt, pe suferința inconsistenței lumii. În chiar miezul acestei țesături, câteva obsesii ale sinelui. În fond, de unde valoarea prozei lui Blecher? Iată un alt fragment: „Străzile orașului își pierdură orice înțeles; răceala îmi pătrundea sub haină; îmi era somn și frig. Când închideam ochii vântul îmi aplica un obraz mai rece peste obrazul meu și de dicnoace de pleoape îl simțeam ca o mască, masca feței mele în interiorul căreia era întuneric și rece ca în dosul unei măști adevărate de metal. Care casă în drumul meu trebuia să explodeze? Care stîlp trebuia oare să se contorsioneze ca un baston de cauciuc arătîndu-mi astfel că se strîmbă la mine? În lume nicăieri, și în nici o împrejurare, nu se întîmplă niciodată nimic”. În fond, în explorarea aceasta pe care o realizează limbajul – un limbaj inovator și inconfundabil, Blecher deschide câteva dintre neliniștile care autentifică ființa omului. Inconsistența și recuperarea identității, salvarea ei prin explorarea stranieții, fragmentarea lumii în obiecte a căror lipsă de sens deschide strigătului perspectiva euforiei, reducerea existenței subiectului și a lumii înseși la dimensiunea artificiei, a măștii, a iluziei, iată numai câteva dintre coordonatele care fac

din proza lui Blecher un veritabil athanor în care fierb tensiuni care iau forma ardorii existențiale. Pe traiectul acesta, de reținut, de asemenea, jocul echilibrului fragil dintre fals, adevărat și ornamental, într-un teritoriu în care ficțiunea nu construiește povești, ci o atmosferă, care pulverizează materia, deși subiectul trăiește cu disperare absența ei, pentru a construi și mai acută senzația golului. Limbaj, deci, întemeiat pe viziunea unei lumi edificate de neliniște, sau, mai exact, de o spaimă metamorfozată în beatitudine, de o angoasă devenită melancolie. Iată de unde valoarea acestei proze care îi fascinează pînă la subjugare pe cîțiva, cunoscută, totuși, atît de puțini.

În treacăt fie zis, o proză care înlănțuie secvențele într-o derulare fără sens, sau poate doar pe traiectul unei deveniri lente, care nu relevă însă, cum s-a spus, o inițiere. E mai degrabă, în această construcție, reflexul nevoii subiectului, a lui Blecher însuși, de a călători, de a peregrina. Se vorbește adesea de „vagabondaje fără sfîrșit”, de „hoinăreală fără rost”. Scriind, asemenea eroului care hoinărea, scriitorul își trece prin față secvențe fără o logică anume, care hrănesc însă nevoia privirii, a amintirii, a sinelui de a se întemeia cumva, fie și din absențe. Or, revenind la experiențele eroului, cum să nu pui nevoia lui de a peregrina pe seama obsesiei identității? Sau poate că tocmai peregrinarea face posibilă identificare unei crize ontologice; privind în jur, privind în sine, eroul are o acută revelație a golului din lucruri, pe care numai măștile, în diferite forme, îl mai pot releva cu adevărat, deopotrivă substituindu-l. Fascinat de negativitatea golului, a materialității iluziei și visului, cum să nu coboare cu voluptate, ca într-un fel de beție, în bolgiile materiei, într-o experiență

asemănătoare, finalmente, extazului ruperii de sine? E elocventă, fără doar și poate, secvența în care copilul se amestecă, în târgul de la marginea orașului, în materialitatea grea a ploii și lutului cu care-și acoperă hainele, fața...

În fond, la ce alt scriitor român mai poți întîlni o asemenea viziune crepusculară? Poate doar Cioran, deși în altfel, și Eugen Ionescu să fi avut viziunile acestea demente, dar, la nici unul dintre ei, trecute într-o puritate care elimină stridențele. Să citim din Blecher: „Locul era sălbatic și izolat; singurătatea lui părea fără sfîrșit. Acolo simțeam mai obositoare căldura zilei și mai greu aerul ce-l respiram. Tufișurile prăfuite se prăjeau galbene în soare, într-o atmosferă de desăvîrșită solitudine. Plutea o senzație bizară de inutilitate în poiana aceea care exista «undeva în lume», undeva unde eu însumi nimerisem fără rost, într-o oarecare după-amiază ce se rătăcise haotic în căldura soarelui, printre niște tufișuri ancorate în spațiu «undeva în lume». Atunci simțeam mai profund și mai dureros că n-aveam nimic de făcut în această lume, nimic alta decît să hoinăresc prin parcuri, – prin poiene prăfuite și arse de soare, pustii și sălbatice. Era o hoinăreală care într-un sfîrșit îmi sfîșia inima”. Ce se mai poate spune după Blecher? O întrebare inadecvată, firește, în spatele căreia, mascată abia, admirația. Dar în legătură cu cîți scriitori români poți spune asta?

[„Contrafort”, an XV, nr. 3-4,
martie-aprilie 2009]